

30 JUNI 2023

Rainer Zitelmann: Polen – från socialism till välstånd

Filmen Polen – från socialism till välstånd som hade premiär i Warszawa i veckan bekräftar kapitalismens överlägsenhet som ekonomiskt system.

Att stå i kö utvecklades till en fullfjädrad vetenskap i det socialistiska Polen. Med köer överallt och människor som ofta måste vänta i timmar eller till och med flera dagar för möbler eller hushållsprodukter uppstod några smarta system.

En av dem kallades "kölistan", som användes när människor var tvungna att vänta i flera dagar. I det fallet gjordes en lista över alla

personer som väntade i kö så att de inte behövde vara på plats hela tiden. Med några timmars mellanrum lästes listan upp och människor fick registrera sin närvaro – om de inte längre stod i kö skulle de strykas från listan. Schemat för att gå igenom registret meddelades i förväg. När väntetiden var dagar och inte timmar behövde människor registrera sin närvaro tre till fyra gånger om dagen. Vissa människor tog tjänstledigt från jobbet, vissa bad bara chefen om att få smita iväg en kortis, och vissa betalade andra för att registrera sig för deras räkning (det kallades att ”anställa en köande”). Upprätthållandet av kölistan togs om hand av den självutnämnda linjekommittén.

För att kunna få tag på det du ville var du tvungen att känna säljaren i en skoaffär som kunde sälja dig ett par skor, som du sedan kunde ge som muta till en kille som kunde sälja dig en cykel som du sedan kunde ge till bagaren för att betala för en bröllopstårtan till din elektrikers dotter.

Enligt Karl Marx var socialismen inget annat än ett övergångsstadium till kommunismen. Under kommunismen skulle enligt Marx alla människor kunna leva efter sina behov. Polackerna som stod i kö i timmar för att få livets nödtröft mötte emellertid Marx vision med hån. Ett populärt skämt i Polen var:

”Hur ska problemet med köer utanför butiker lösas när vi når full kommunism?”

”Det kommer inte att finnas något kvar att stå i kö för.”

Detta var för inte så länge sedan. Ovanstående scenarier beskriver alla situationen i Polen på 1980-talet, en generation bort från dagens Polen. Sedan 1989 har Polens bruttonationalprodukt per capita tredubblats. Polen har haft en genomsnittlig realekonomisk tillväxt på 3,5 procent per år. Landets ekonomi växte till den sjätte största i EU under årtiondena efter det att marknadsekonomiska reformer hade inletts. Polen har haft den snabbast växande ekonomin i Europa sedan reformerna 1989, och betraktas allmänt som Europas tillväxtmästare.

Heritage Foundation har publicerat Index of Economic Freedom varje år sedan 1995. Polen ligger idag på plats 29 med en poäng på 68,7,

vilket inte verkar särskilt anmärkningsvärt till en början och verkligen inte är bland de bästa i ligan. Ändå betyder det att Polen är mer ekonomiskt fritt än till exempel Spanien, Israel, Frankrike eller Italien. Av mycket större betydelse än den absoluta poängen är ett lands relativa förändring sedan 1995, och med detta mått hamnar Polen i topp.

Men den ekonomiska friheten i Polen är hotad. I synnerhet sedan 2015, när PiS tog makten, har utgifterna för sociala välfärdsprogram ökat, privatiseringar har i stort sett stoppats och till och med banker och företag som redan privatiserats har överförs till statlig ägo. Kort sagt, Polen är i färd med att överge den marknadsekonomiska väg som gjorde landet så framgångsrikt. Detta förringar dock inte Polens framgångssaga under de 25 åren från 1990 till 2015

Enligt uppgifter från Världsbanken var BNP per capita 1989 30 procent av motsvarande siffra i USA och hade stigit till 48 procent av den amerikanska nivån 2016. Sådana vinster gjorde sig kända i människors liv. Polackernas inkomster ökade från cirka 10 300 dollar 1990, justerat för köpkraft, till nästan 27 000 dollar 2017. Jämfört med EU-15 var polackernas inkomster mindre än en tredjedel 1989 och hade stigit till nästan två tredjedelar 2015.

Rainer Zitelmann är författare till boken [Myter om kapitalism](#) (utkommer inom kort från Svensk Tidskrift).

Filmen "Poland. From Socialism to Prosperity." kan ses [här](#).